

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

# **Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії**

Наукові записки  
Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

**Випуск 2**

Рівне – 2001

ББК 63.3 (0) я 43

А 43

УДК 9(438): 9(477): 321: 327: 327(477): 34(091): 329.4

**Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:** Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2001. – Випуск 2. – 245 с.

## РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

*Головний редактор:*

**Черній Альберт Іванович**

доктор історичних наук, професор,  
академік Академії наук Вищої школи України  
та Міжнародної слов'янської академії наук

*Заступник головного редактора:*

**Шелюк Людмила Олександрівна**

кандидат історичних наук, професор

**Бачинський Вільгельм Маркович**

доктор історичних наук, професор

**Гайбонюк Володимир Дорофійович**

кандидат історичних наук, професор,  
заслужений діяч культури України

**Дещинський Леонтій Євгенієвич**

доктор історичних наук, професор,  
заслужений діяч науки і техніки України

**Ковальський Микола Павлович**

доктор історичних наук, професор, академік  
Міжнародної слов'янської академії наук

**Кондратюк Костянтин Костянтинович**

доктор історичних наук, професор

**Лизогуб Юрій Маркович**

доктор історичних наук, професор

**Литвинчук Анатолій Іванович**

кандидат історичних наук, професор,  
заслужений діяч культури України

**Макар Юрій Іванович**

доктор історичних наук, професор

**Павлюк Володимир Васильович**

доктор філософських наук, професор

**Постоловський Руслан Михайлович**

кандидат історичних наук, професор,  
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії

наук

**Саух Петро Юрійович**

доктор філософських наук, професор,  
академік Академії наук Вищої школи України

**Степанков Валерій Степанович**

доктор історичних наук, професор

**Троян Сергій Станіславович**

доктор історичних наук, професор (*науковий редактор*)

**Шевчук Василь Петрович**

доктор історичних наук, професор, заслужений діяч  
науки і техніки України

Друкується за ухвалою вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету  
(протокол № 4 від 30 листопада 2001 р.)

**За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори статей.  
Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.**

**ISBN 966–7281–07–7**

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.  
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2001

Забудова волинських міст у другій половині XIX – на початку XX ст. здійснювалася прискореними темпами, що свідчить про посилення тут урбанізаційних процесів. У формуванні архітектурно–планувальних структур волинських міст у досліджуваній період домінуючим чинником виступає комунікаційний фактор. У цей час у містах з’являється більше громадських і адміністративних будівель, комплексів військових і складських приміщень тощо. Але саме житлове будівництво як найбільш масове в першу чергу визначало темпи їх забудови. При цьому кількість зведених кам’яних будівель і їх частка в загальному житловому фонді невпинно зростали. Як і в цілому, в містах підросійської України, так і на Волині в другій половині XIX – на початку XX ст. державні органи, які займалися регламентацією і регулюванням будівництва, послабили свій нагляд над забудовою і надали більшу самостійність органам міського самоврядування.

Фінансове становище міських органів виборної влади не дозволяло їм розглядати питання санітарно–будівельного устрою як першочергові. І хоча саме вони мали контролювати забудову міст згідно з існуючими планами, вона здійснювалася досить хаотично. При цьому негативну роль відіграла приватна власність на землю. Особливо помітно це проявлялося в приватновласницьких містах, власники яких часто виступали ініціаторами складання нових проектів планового урегулювання міст, використовуючи їх у своїх корисливих цілях.

### Джерела та література

1. Алабин П., Коновалов П. Сборник сведений о настоящем состоянии городского хозяйства в главных городах России. – Самара, 1889. – 908 с.
2. Весь Юго–Западный край. – К., 1907. – 645 с.
3. Города России в 1910 году. – СПб.: Центральный статистический комитет МВД, 1914. – 1158 с.
4. Державний архів Рівненської області. – Ф. 283. – Оп. 1. – Спр. 3.
5. Коган Л.Г. Из истории градостроительства Новограда–Волынского // Актуальні проблеми історії і літератури Волині та Київщини: Збірник наукових праць. – Житомир: Волинь, 1999. – Ч. 2. – С. 301–310.
6. Мельник Л.Г. Міста України за всеросійським переписом 1840 р. // Український історичний журнал. – 1989. – №12. – С. 49–56.
7. Нариси історії архітектури Української РСР (дожовтневий період). – К., 1957.
8. Памятная книжка Волынской губернии на 1895 год. – Житомир, 1894. – 119 с.
9. 2 ПСЗ. – Т.XLV. – Отд. 1. – № 48498.
10. 3 ПСЗ. – Т.XII. – №8708.
11. Прищепа О. Вулицями старого міста. – Рівне, 1997. – 151 с.
12. Рычков П.А. Дорогами южной Ровенщины. – М.: Искусство, 1989. – 174 с.
13. Тимофієнко В.І. Щодо зв’язків містобудівельних культур Волині й Південної України // Велика Волинь: Минуле й сучасне. Матеріали міжнародної наукової краєзнавчої конференції. – Хмельницький–Ізяслав–Шепетівка, 1994. – С.411–414.
14. Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ (далі ЦДІАК України, м. Київ). – Ф. 442. – Оп. 576. – Спр. 76.
15. ЦДІАК України, м. Київ. – Ф. 442. – Оп. 657. – Спр. 66.
16. Щегловитов С.Г. Городовое положение с законодательными мотивами, разъяснениями и дополнительными узаконениями. – СПб., 1912. – 996 с.

УДК 94 (477) “1921/1939”

*В.А. Добровичська*

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСТОЛИТОЇ  
НА ВОЛИНІ (1921 – 1939 Р.Р.)**

З часу підписання Ризького мирного договору (18 березня 1921 р.) Західна Волинь відійшла до Другої Речі Посполитої, у складі якої перебувала до початку Другої світової війни. На території Волинської губернії, що становила 35754 тис.км.кв., у 1921 р. було утворено Волинське воєводство з центром у Луцьку, яке включало 11 повітів, 125 гмін, 2473 громади. У цьому регіоні проживало 564615 осіб. Згідно з переписом 1921 р. кількість жителів краю сягнула 2084791 особи [1, 74].

Поразка української державності призвела до того, що українська спільнота, усупереч власному бажанню змушена була жити в Польській державі.

На Волині уряд Другої Речі Посполитої впроваджував концепцію регіональної політики, яка передбачала здійснення адміністративного контролю в окремих воєводствах. Серед політичних питань особливе місце посідала національна політика, що поширювалася в межах краю, де проживало змішане польсько–українське населення.

Щодо національного складу краю, за статистичними показниками перепису 1921р. на території Західної Волині проживало близько 1230000 тис. громадян української національності, 182 тис. поляків, 181 тис. євреїв, 95 тис. росіян, 23 тис. чехів, 25 тис. німців [2, 5].

Кількісний склад населення різних національностей постійно змінювався. За наслідками перепису населення 1931 р. число українців досягло 1447000 осіб (63,3 %), поляків 323 тис. осіб (15,5 %), 15 % – інші національності [3, 264].

Новоутворена Польська держава у своєму складі мала найвищий відсоток національних меншин у Європі. У 1921 р. близько третини - 27 млн. населення Польщі - становили українці, білоруси, євреї та інші національності. Найчисельнішою національною меншиною були українці, кількість яких досягла понад 5 млн. громадян, майже 15% мешканців країни, з яких 2 млн. населення Західну Волинь, Полісся та Холмщину [4, 371].

Зважаючи на зростання українського населення й компактне розташування їх у стратегічно важливих південно–східних воєводствах та вороже несприйняття польської державності, українське питання стало одним із найгостріших у національній політиці польського уряду.

У 7-му пункті Ризького миру, який нормував національні та релігійні права українського народу в Другій Речі Посполитій, гарантуючи вільний розвиток мови, культури та релігійних обрядів, зазначається, що: “особи польської національності в Росії, Україні і Білорусі мають право в рамках внутрішнього законодавства плекати свою рідну мову, організувати і утримувати свої школи, розвивати свою власну культуру, а також засновувати товариства і братства. Особи російської, української і білоруської національностей в Польщі користуватимуться такими ж правами в рамках внутрішнього законодавства” [5, 363].

Польська конституція від 17 березня 1921 р. передбачала право українців на вільний розвиток української мови в суспільному житті та навчанні у початкових класах.

У 110-111-й статтях нової конституції Польщі від 23 квітня 1935 р. підтверджувався правовий статус національних меншин відповідно до норм міжнародного права. Українці згідно із законом мали повне право на національну належність: розвиток рідної мови в школах та виховних закладах, видавництво книг і періодичних видань українською мовою, а також дотримання канонів тієї релігії, яку вони сповідували [6, 187]. Однак, незважаючи на задекларовані добрі наміри урядовців, жодного з цих зобов'язань не було дотримано. Уряд Другої Речі Посполитої не спромігся конструктивно розв'язати українського питання, найчастіше приймаючи половинчасті рішення і не завжди послідовно впроваджуючи їх у життя. Польський режим зосередив свою увагу на національному викоріненні культурних, мовних і релігійних особливостей своїх національних меншин [7, 189].

У міжвоєнний період національна політика польського уряду щодо українського населення ґрунтувалася на несправедливих дискримінаційних заходах. Узнявши курс на створення однонаціональної держави, уряд Польщі всю гостроту асиміляційної та колонізаторської політики спрямував проти українців. Однак щодо українського питання в польському політичному таборі сформувалися два основні напрями, які репрезентували

націонал–демократи (ендеки) та пілсудчики. Їхні підходи до національного питання дещо різнилися [8, 12].

Використовуючи реакційну теорію “про повноцінні народи і нації”, ендеки намагалися довести цивілізаційну місію польської держави відносно “східних кресів”, показати її як охоронця та захисника західної культури від загрози більшовизму. Українську національну проблему в Другій Речі Посполитій націонал–демократи розглядали з позиції однопольської Польської держави. Фальсифікувалося історичне минуле Західної України, виправдовувався шовіністичний характер політики щодо українського населення та відстоювалася думка, що споконвічним господарем західноукраїнських земель була Польща, яка захищала землі від іноземних загарбників. Нав’язувалася думка про те, що українське населення як етнос через політичну, економічну та культурну відсталість не сформувався у націю.

Українці “східних кресів” отримали назву “русини”, а вся територія почала називатися “Східна Малополяща”. 5 жовтня 1923 р. міністерство освіти Польщі видало розпорядження про заборону називати “українцями” жителів Західної України. Слова “українець”, “український” використовувалися у політичному аспекті [9, 106–107; С.122].

У масиві статистичних даних про жителів Волинського воєводства поряд з поляками, росіянами, євреями українці згадуються як русини [10, арк.5].

31 липня 1924 р. був прийнятий закон про шкільну реформу в Польщі. Відтоді окупаційна влада скрізь почала запроваджувати двомовні школи. Звітуючи про політичну ситуацію на Волині, воєвода Генрик Юзевський зазначав, що протягом 1932–1933 навчального року в межах краю діяло: польських шкіл – 616, польських з українською мовою як предметом – 546, утраквістичних – 530 і виключно українських нараховувалося лише 4 школи [11, 238]. Свідченням полонізації українських шкіл був їх викладацький склад. Щодо національного складу вчителів, які працювали на теренах Волинського воєводства, за кількісним показником у всіх типах шкіл переважали поляки, зокрема у початкових школах: – 2 615 осіб, українців – 426; середніх школах: поляків – 151, українців – 25; професійних: поляків – 29, українців узагалі не було [12, арк. 15]. Наприкінці 20–х рр.: кількість неписьменного населення серед українців Волині становила 68,8 % [13, 292].

Мешканці краю у щоденному житті відчували тягар національної нерівноправності. Українців на службу в державні установи не брали. Польський режим перешкоджав українській інтелігенції в отриманні роботи, чинилися перешкоди тим, хто не володів державною мовою. Заробітна плата робітника Волині була значно нижчою порівняно з польським робітником. Тижневий заробіток, який був менший 20 зл., у Волинському воєводстві отримувало 76,6 % робітників, тоді як у Варшавському 37,3 % – працівників. Траплялися непоодинокі випадки, коли від некваліфікованих робітників вимагали під час влаштування на роботу пред’явлення документа, який би засвідчував, що вони католики. Такі умови змушували православних волинян приймати католицьке віросповідання. За статистикою Луцької єпархії католицизм щорічно приймали 3400 осіб [14, 174; 177].

У міжвоєнний період на Волині переважав сільськогосподарський уклад, і тому польська влада намагалася провести на селі аграрну реформу, завдяки якій остаточно полонізувати місцеве населення. Для польських осадників виділялися найкращі землі, водночас волинські селяни і тут зазнавали утисків: їм лишалися земельні наділи з найнижчим бонітетом.

Важкі соціальні умови життя волинян посилювалися національно–політичним безправ’ям та занепадом національної культури. Постійного тиску зазнавала українська мова. Рішучі заходи окупаційної влади були направлені на поступове витіснення української мови в державних установах, так і в щоденному житті. У судочинстві Волинського регіону згідно з наказом начальника тюрми, починаючи з 1922 р., справи підсудних велися лише польською мовою [15, арк. 18].

У 1936 р. до волинського воєводи надійшов лист із міністерства внутрішніх справ, про зміну написання всіх вивісок польською мовою. Відтоді в межах краю у дію вступило розпорядження

президента Польщі від 19 січня 1928 р. “Про загальні заходи внутрішньої політики Другої Речі Посполитої”. Згідно з наказом написи на установах, крамницях тощо повинні вестися державною мовою і великими літерами, а внизу дозволявся напис польською мовою дрібним шрифтом. Невиконання цього наказу передбачало адміністративне покарання у вигляді великого штрафу близько 500 зл. або арешт до 14 діб [16, арк. 2].

З метою пропаганди та насадження польської культури в 1936 р. на Волині діяв циркуляр міністерства внутрішніх справ про обов’язкову демонстрацію польських фільмів у кінотеатрах воєводства не менше 10 % загального обсягу [17, арк. 1].

Польська влада вела жорстоку боротьбу з виявами національно-визвольного руху. У 1934 р. волинський воєвода надіслав старостам повітів розпорядження про конфіскацію друкованих видань, які заборонялися цензурою. Таке рішення виконувалося згідно з наказом міністерства внутрішніх справ від 7 лютого 1919 р. Із широкого вжитку було вилучено брошуру “Засади української визвольної програми” М. Шаповала, видану українською мовою у Празі, та мапа “Оглядова карта українських земель”, видрукувана у Відні, а також часопис “Українське слово”, який друкувався у Парижі. [18, арк. 300]. Свідченням протиправних дій окупаційної влади щодо культурного розвою українців стала акція, влаштована восени 1932 р. в Кременецькому повіті. Поліція закрила 112 читалень – “Просвіти”, які діяли у 200 населених пунктах [19, 16].

Після приходу до влади в 1926 р. Юзефа Пілсудського офіційно оголошеною урядом програмою національної політики стала державна асиміляція меншин. В українському питанні відбулася зміна акцентів офіційної політики. На зміну тиску приходять гнучкіша політика певних поступок, пошуку компромісу, з метою створення в поневоленого населення ілюзії ліквідації національного гніту. Передбачалося, не змінюючи етнічної належності польських народів, виховати їх лояльними громадянами Другої Речі Посполитої.

19 січня 1926 р. керівник міністерства народної освіти К. Бартель надіслав розпорядження кураторам шкільних округ, у тому числі й для Волині про засади нової освітньої політики, яка базувалася на вихованні молоді в прихильному ставленні до Польщі. Там же говорилося, що “... ґрунтовне знайомство з польською мовою, з даними історії, географії, письменства, устрою – мають бути дитині подані в найвласивіший спосіб. Хоча належить дбати і про те, щоб навчання відбувалося в прихильному настрою для Польщі і її державності” [20, 2].

Українцям надавалися деякі поступки в економічній, релігійній та культурно-освітній сферах без надання територіальної автономії. Однак до 1930 р. в польського керівництва не виробилося цілісної концепції для реалізації цієї політики. Виняток становила “волинська програма” Генрика Юзевського, який у 1928 р. очолив адміністрацію Волинського воєводства. Для здійснення згаданої програми при міністерстві внутрішніх справ у 1926 р. був створений спеціальний відділ національностей, а в березні 1934 р. при Президії Ради Міністрів Польщі діяв Національний комітет та Бюро національної політики [21, 192].

Основне завдання “волинського експерименту” Г.Юзевський убачав у сприянні взаємопроникненню культур, що викликало б зацікавлення і добросусідство обох народів і зрештою призвело б до здійснення державної політичної мети – асиміляції українського населення Волині.

У відділ безпеки Волинського воєводства з грифом “таємно” надійшла директива, яка визначала основні тези внутрішньої національної політики Польської держави. Завданням цієї програми передбачалося забезпечити єдність поляків з українцями для створення стабільності на державницькому рівні, хоча й передбачалося, що між інтересами цих народів допускаються певні розбіжності. Метою такої політики була асиміляція народів шляхом примусу.

Основна вимога, яка ставилася перед адміністративним апаратом, зводилася до того, що методи роботи повинні бути всебічно узгоджені та єдині для успішного досягнення кінцевої мети. При проведенні культурно-освітньої політики планувалося здійснити певні поступки, щоб не викликати хвилі протесту, а саме: розширення мережі шкіл з польською і українською мовами навчання. Протягом перших двох років навчання в початкових класах предмети читалися

рідною мовою. У державних освітніх закладах деякі заняття залежно від фактичних потреб проводились українською та польською мовами, тобто створювалися укравістичні школи, що на практиці означало переведення українських шкіл на польську мову, оскільки основні предмети читалися польською мовою [22, арк. 1–3].

“Волинський експеримент” мав за мету проведення реформи державної адміністрації, створення воєводського самоуправління, куди могли б входити і лояльні українці. Така програма не відзначалася радикалізмом, на практиці він кардинально не змінював принципів польської політики. Діяльність Г.Юзевського на Волині і здійснювані ним заходи були спробою піднести польську національну політику на новий рівень, надати їй більш практичного значення, досягти зміцнення польської державності на “східних кресах”. Саме з його наказу закривалися організації “Просвіти”, діяльність яких суперечила державницьким інтересам. У середині 30–х рр. “волинська програма” зазнала краху. Тоді значно зросла національна свідомість українців Волині.

У лютому 1939 р. Міністерством внутрішніх справ затверджено нову політичну програму державної політики Польщі на Волині, яка мала таємний характер і була спрямована на подальшу колонізацію та асиміляцію краю. У ній передбачалося верховенство польської культури над українською, що зрештою мало б призвести до повної асиміляції українців як етносу [23, арк. 1–9].

Таким чином, в кінці 30–х рр. польський уряд змінює акценти національної політики, фактично повертаючись до ендецької доктрини однопольської держави. Незважаючи на постійні коливання офіційного курсу польського уряду в українському питанні на всіх етапах дотримання стратегічної мети – асиміляції українців – не змінювалося. Протидією антинародній політиці став національно–визвольний рух на теренах Волинського воєводства в міжвоєнний період.

### Джерела та література

1. Оксенюк Р. Нариси історії Волині 1861 – 1939. Львів: Вид-во Львів. у-ту, 1970. – 274 с.
2. Панасенко О. Західна Волинь у цифрах: переписи населення Польщі 1921 та 1931 рр. // Рівне вечірнє. – 11 червня 1999р.
3. Литвинюк В. Зміни в соціальній і національній структурі населення Волинського воєводства в міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.) //Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь. Матеріали ІХ наукової історико–краснознавчої міжнародної конференції 20 – 23 січня 1998 р. - Луцьк: Надстир'я, 1998р.
4. Субтельний О. Україна: Історія. – Київ: Либідь, 1991 р. – 512 с.
5. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. – Київ; 1993 р. – 412 с.
6. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 kwietnia 1935 roku. – Lwow–Warszawa, 1935, 1875.
7. Грицак Я. Нарис історії України. – К., 1996. - 358с.
8. Кучерепа М. Національна політика Другої Речіпосполитої щодо українців (1919 – 1939 рр.) // Україна – Польща: важкі питання. Матеріали ІІ міжнародного семінару істориків “Українсько – польські відносини в 1918 – 1947 рр.”, Варшава 22 – 24 травня 1997 р.
9. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920 – 1939). – К., 1985. - 270с.
10. Державний архів Волинської області (далі ДАВО), ф.36, оп.18, спр.77, арк.5.
11. Кучерепа М.М. Волинський воєвода Ян Генрик Юзевський //Роде наш красний...: Волинь у долях краян і людських документах. – Т. 2 – Луцьк: Вета, 1996. – С.180–188.
12. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф.46, оп.9, спр.4832, арк.19.
13. Історія України: Курс лекцій: У 2 кн. – Кн.1: ХХ століття. – К.; Либідь, 1992р. – 464 с.
14. Оксенюк Р. названа праця.

15. ДАВО, ф. 47, оп.4, спр.5, арк.18.
16. ДАВО, ф.46, оп.9, спр.3849, арк.2.
17. ДАВО, ф.46, оп.9, спр.3831, арк.1.
18. ДАРО, ф.30, оп.18, спр.2370, арк.300.
19. Лавриченко Я. Велика Волинь між двома війнами // Літопис Волині. Інститут дослідів Волині. – Вінніпег, 1988. – 239 с.
20. Нова освітня політика // Дзвін (Рівне). – 1926. – 5 грудня.
21. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., Генеза, 1996. - 360 с.
22. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 4831, арк. 1, арк. 3.
23. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 4671, арк. 1–9.

## УДК 27

*В.І. Милусь*

### ДЕРЖАВНО–ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ НА ВОЛИНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Інструментом реалізації післявоєнної радянської церковної політики стала створена у 1943 р. Рада у справах православної церкви. Ця установа була своєрідним посередником між державою та Радою Народних Комісарів. Органи державного контролю за діяльністю різних релігійних напрямів, у тому числі і православ'я, виникли ще на зорі становлення радянської влади. Оскільки РПЦ була головним ідеологічним конкурентом режиму, більшовики постановили знищити не тільки церковну організацію, але й релігійні почуття громадян. Тому діяльність спеціально створених органів носила антицерковний характер. Відповідні підрозділи боротьби з церквою існували у структурі народних комісаріатів юстиції, внутрішніх справ і Державного політичного управління.

Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР на початку 40–х років мав у своєму складі 4–й відділ III управління по боротьбі з церковно–сектантською контрреволюцією [28, 293]. Очолював відділ полковник НКВС Г. Карпов.

У результаті сталінської угоди з РПЦ 1943 р. виникла потреба у створенні органу державної влади, який займався б справами православної церкви у дещо зміненому варіанті державно–церковних відносин у СРСР. Обрання Московської патріархії на роль союзниці зумовило, за наполяганням Й. Сталіна, створення Ради у справах Руської православної церкви при Раді Народних Комісарів СРСР. За задумом диктатора нова структура повинна була зайняти проміжне місце між урядом і РПЦ.

Юридичне оформлення Ради у справах РПЦ було здійснено Постановою РНК СРСР №993 від 14 вересня 1943 р., а Постановою уряду №1095 від 7 жовтня того ж року затверджено Положення про Раду [1, с. 306]. Положення формально передбачало, що новостворена інституція займатиметься “наглядом за дотриманням місцевими органами влади законодавства про свободу віросповідання”. Центральне керівництво Радою зосереджувалося в Москві. У республіках діяли при місцевих урядах уповноважені Ради. В Україні Раду у справах православної церкви при РНК УРСР очолював П. Ходченко. На обласному рівні справами РПЦ займався уповноважений Ради [1, 307].

Завданням Ради РПЦ було здійснення зв'язку між урядом СРСР і патріархом московським і всієї Русі, але тільки з питань, які виникають у патріарха або Священного Синоду і вимагають вирішення (санкції) або сприяння уряду. Рада спостерігає за вірним і своєчасним виконанням проведення в життя законів і постанов уряду СРСР, які стосуються Руської православної церкви на всій території Радянського Союзу [29, 137].



## ЗМІСТ

**Розділ 1. 10 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**

<b>С.С. Троян</b> Українська державність: 10 років незалежності .....	3
<b>В.Д. Гайбонюк</b> Українська історична наука на межі тисячоліть: сучасний стан, проблеми.....	9
<b>І.А. Гринчук</b> Підготовка та виховання політичної еліти в незалежній Українській державі...	17

**Розділ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ**

<b>О.О. Патяка</b> Система доказів у гродському суді на українських землях у другій половині XVI – першій половині XVII ст. ....	21
<b>М.Б. Петров</b> Історична топографія вірменських кварталів Кам'янця-Подільського кінця XVII-XVIII cc. ....	25
<b>І.В. Довжук</b> Виробництво сільськогосподарських машин у Наддніпрянській Україні наприкінці XIX ст. ....	31
<b>О.В. Сидорчук</b> Діяльність Чеського благодійного й освітнього товариства ім. Я.А. Коменського в Україні (1907 – 1917 рр.) ....	34
<b>О.М. Завальнюк</b> Відставні державні діячі – викладачі Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.).....	38
<b>М.М. Гон</b> Євреї в суспільно-політичних процесах у Східній Галичині (липень 1919 – березень 1923 рр.).....	46
<b>С.І. Жилюк</b> Українська автокефальна православна церква на Житомирщині в 20-х роках.....	52
<b>Р.С. Пальчевський</b> Український молодіжний рух на західноукраїнських землях, що входили до складу Польщі (1920-1939 рр.) .....	57
<b>А.А. Жив'юк</b> Початок громадсько-політичної діяльності Уласа Самчука (перша половина 1930-х років).....□	62
<b>Р.П. Давидюк</b> Степан Скрипник як посол до польського сейму (30-ті роки XX століття).....	70
<b>П.О. Савчук</b> Роль громадських організацій у зміцненні оборонно-масової роботи на промислових підприємствах України (1943–1945 рр.).....	77
<b>Л. К. Костюк</b> Культурно-історичні процеси в Україні на межі тисячоліть як “своєрідний виклик історії” ..□	84

**Розділ 3. ІСТОРІЯ КРАЮ**

<b>О.Ф. Гень</b> Міста-фортеці Волині, засновані князями Острозькими.....	91
<b>О.П. Прищеп</b> Планування і забудова міст Волині в другій половині XIX – на початку XX ст. ....	100
<b>В.А. Добровичська</b> Національна політика Другої Речі Посполитої на Волині (1921-1939 р.р.).....	104
<b>В.І. Милусь</b> Державно-церковні відносини на Волині у повоєнний період .....	108
<b>Т.П. Пархоменко</b> Функціональне призначення продуктів бджільництва у звичаях трудової обрядовості .....	118

**Розділ 4. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ**

<b>І.А. Хаврук</b> Сандомирська угода 1570 р.: проблема об'єднання протестантських течій у Польщі.....□	124
<b>Н.Г. Галун</b> Історія Болгарії в оцінці Христо Ботева.....	129
<b>О.Т. Безаров</b> Влада та єврейські погроми в Росії 1881-1882 рр.....	137
<b>А.В. Боляновський</b> Українське питання в політиці Німеччини 1914-1916 рр.....	146

<b>О.М. Войтюк</b> Українсько-болгарські літературні зв'язки кінця XIX – початку XX століття ....	152
<b>О.М. Гень</b> Історіософія Томаша Масарика.....	156
<b>Г.Я. Комар</b> Людина з легенди та історична особа: штрихи до політичного портрета Карла Маннергейма .....	160
<b>Р.М. Постоловський</b> Інтерпретація Т.Г. Масариком чеських національних демократичних традицій як основи національної ідеології.....	168
<b>Ю.М. Терешко</b> Особливості міжнародної політики Чехословаччини в умовах поляризації Європи у 1945-1947 рр. ....	174
<b>А.В. Слесаренко</b> Антитоталітарний опозиційний рух у Чехословаччині (1968-1972 рр.) ....	181
<b>В.І. Бурдяк</b> Україна і Болгарія: проблеми злагоди в суспільстві.....	186
<b>Т.Ф. Герасимчук</b> Утворення Європейського Союзу та його роль у сучасних інтеграційних процесах.....□	189
<b>І.В. Філіпчук</b> Україна між Сходом і Заходом через призму відносин з Росією і Польщею в 90-х роках XX ст.....	194
<b>М.М. Алієв</b> Участь України у створенні Євразійського транспортного коридору (ТРАСЕКА) .....□	200
<b>Т.А. Христюк</b> Еволюція українсько-російських відносин у 1991-2001 рр. ....	206

#### **Розділ 5. ПОЛІТИЧНА ДУМКА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ**

<b>С.С. Троян</b> Австрійські історичні концепції слов'янства початку XX століття.....	218
<b>В.М. Шейко</b> Становлення та розвиток культурології як науки: історіографічний аспект ....	224
<b>С.А. Копилов</b> М. Бантиш-Каменський як історик Польщі .....	233

#### **Розділ 6. РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ**

<b>П.О. Савчук</b> (Рец.: Троян С.С., Постоловський Р.М., Федорак В.Ф. Світ на зламі епох: історія кінця XIX- середини XX ст.: Навчальний посібник – К.: НМЦВО, 2002. – 240 с.) .....	239
<b>Відомості про авторів</b> .....	242

Наукове видання

## АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

**Випуск 2**

Відповідальний за підготовку збірника до видання – *С.С. Троян*

Комп'ютерна верстка – *Н.Б. Курченко*

Обкладинка – *О.Я. Тарасюк*

Коректор – *О.В. Лукашевич*

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12  
Рівненський державний гуманітарний університет

Здано до набору 1.03.2001 р. Підписано до друку 30.11.2001 р.  
Формат 60x84 <sup>1</sup>/<sub>8</sub>. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.  
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 16,27. Обл. вид. арк. 16,97 .  
Замовлення № 8/1. Наклад 100.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі  
Рівненського державного гуманітарного університету  
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

**Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:** Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2001. – Випуск 2. – 245 с.

**ISBN 966–7281–07–7**